

Nova je torej krščansko-državljska vzgoja („gottergebene Christen und Staatsbürger“) in izostala je skrb za slovenščino. Ali se je zamislil Strossmayer ob nemškem pismu slovenskega društva, ne vemo, materijalno stran pisma je razumel, poslal društvu 19. junija 1853. leta 40 for. srebra in „so ljubeznivo oznanili, da tako koristnemu društvu radi kot društvenik pristopijo“

Av g. Pirjevec.

Politični razgledi

Vatikan in SSSR

Nil mirari...

Nedavno je vso katoliško Evropo presenetila vest, ki jo je objavil pariški „Le temps“, da se Vatikan pogaja s SSSR za sklenitev konkordata. „L'Osservatore Romano“, uradno glasilo Vatikana, je vest sicer že naslednji dan preklical, vendar pa hkratu prenehal z objavljanjem brezupnih vesti iz SSSR. Dasi so prej vesti iz „nesrečne, gladne“ Rusije zavzemala vsaj polovico prve strani, izginjajo zdaj zmirom bolj v manjše stolpce druge ali tretje strani tega resnega glasila.

Vest, ki je tukaj skušala odkriti najvažnejše probleme vatikanske diplomacije, je važna v dveh ozirih. Vatikansko diplomacijo obdaja predvsem najprej oni sij skrivnosti, ki ga nobena evropska diplomatska šola nima toliko in ki zato vatikanski diplomaciji daje podvojeno možnost uspeha. Drugič pa se s poskusom zblizanja najodločnejših zagovornikov dveh docela nasprotnih si sistemov ustvarja važen trenotek v razpletu evropske politične ideologije, razpletu, ki je v bistvu popolnoma neiskren in kot tak prav gotovo zametek novega ravnotežja v svetovni politiki. Oba sistema sta si dozdej stala nasproti kot absolutni dogmi. Ostaja le vprašanje, koliko more biti sedaj njuno valovanje v oblikovanju nove politične kulture.

Upoštevač rezervo, ki spremlja vsa diplomatska pogajanja, posebno pa še vatikanska, je vendarle možno razbrati one ideološke idejne tokove, ki morejo spremljati ta pogajanja. Predvsem se prvič Vatikan nikdar ni spuščal v pogajanja z novim političnim sistemom, če ga ni imel za stabilnega; drugič je razdelitev sfer v zapadni in srednji Evropi končana bodisi v liberalnem ali klerikalnem smislu in so se ti sistemi vcepili novim političnim oblikam tega dela Evrope kot preizkušene usedline, ki Vatikanu niso več nevarne, ker so konservativne, če ne že reakcionarne, in tretjič zavzema revolucionarni princip, ki ga zagovarja Moskva, še danes ono stopnjo ideološkega razmaha, ki nosi v sebi še mnogo religiozних osti, ki so Vatikanu nasprotni, s katerimi pa Vatikan postopa po starih preizkušanih metodah.

I.

Z mirovnimi pogodbami l. 1919.—1921. se je zaključila doba one evropske politike, ki se je začela v l. 1791.—1793. na barikadah francoske revolucije in v novi Evropi po svetovni vojni ustvarila stanje, ki je kolikor toliko odgovarjalo demokratskemu programu politike devetnajstega stoletja. Moralna pripravljenost za dejansko stanje, ki se je posebno v srednji Evropi izoblikovalo po l. 1919., je bila torej dopolnjena že z borbenostjo devetnajstega stoletja. Saj ji je celo Cerkev po različnih potih pomagala, da se je čimprej znašla in ustalila. Prehod

iz nenarodnih držav, kakršne so bile avstroogrška, nemška in ruska monarhija, v nove narodne državne edinice duhovno in socialno ni zahteval sporov, ki bi bili za svojo prodornost zahtevali nov družabni red, različen od družabnega reda, kakršnega sta si zamišljali liberalna in klerikalna politična šola. Okrepitev novega stvarnega položaja je bila često le posledica hotenega in zaključenega razvoja in je zato ideološki element katoliške Cerkve v programih teh novih političnih skupin našel isto, skoraj da neizpremenjeno stališče, kot ga je zavzemal v prejšnjih političnih oblikah tega dela Evrope. Zato je vatikanska diplomacija brez težav priznala novi položaj v Evropi in se celo često izjavila, da hoče zmeraj delati v podporo „Status quo-ja“ v Evropi, če bi bil kdaj od nje odvisen. „Status quo“ iz l. 1919. je bil tako stvarno in duhovno uravnovešen in je obsegal Evropo tja do meja SSSR. Rusija pa je stala v znamenju revolucije. Sklenjen je bil mir v Brest-Litovskem in v Rigi, sicer pa ni nihče maral sklepati diplomatskih pogodb z njo. *Revolucionarni razvoj notranje politike v Rusiji baje skozi vse desetletje obstoja nove vladavine ni mogel prepričati evropske diplomacije, da je oblika ruske državne ureditve ustaljena na načelih, ki po mnenju ideologov ruske revolucije tvorijo nadaljevanje francoske revolucije iz l. 1789. Kakor „le mur des fédérés“ na pariškem pokopališču Père-Lachaise še danes ta dan spominja vso Evropo, da žrtve pariške komune iz l. 1871. še niso maščevane, tako naj bi danes Leninov mavzolej ob Kremlju vsemu človeštvu oznanjal, da nova ruska politična doktrina stran za stranjo odkriva testament pariških komunarjev.*

Tako se je polovici Evrope, ki se je odločila za modro politiko družbene in ideološke statike, postavil nasproti nov svet, ki je bil še neurejen in zato uganka zastopnikom vseh evropskih političnih sistemov. Nikdo ni hotel zato priznati, da z obnovo diplomatskih stikov s SSSR priznava prvenstvo revolucije nad goljufigo ceremonielnostjo diplomatskih odnosov. Vsak pogodbenik (na pr. Nemčija in SSSR) naj ostane gospodar svojega političnega ravnesja; da je bil ruski pogodbenik zaenkrat še najbolj neuravnovesen, je bilo žalostno dejstvo, ki je le jamčilo za uspeh onim logikom, ki so v ruskem sovjetizmu videli samo višek ruskega nihilizma, in teh prerokov v zboru evropskih politikov ni bilo malo. Le s tega stališča je treba vrednotiti upostavitve diplomatskih odnosov med Berlinom, Parizom, Kvirinalom, Londonom in Moskvo. V vseh teh diplomatskih pogodbah — prav taka je tudi zunanja vsebina vzhodnega pakta med Malo antanto in Rusijo — nikdo ni hotel dopustiti niti najmanjše slutnje v tem, da bi se z upostavitvijo diplomatskih odnošajev ustvarjal le videz kakega novega ideološkega toka v evropski diplomaciji, ki bi ga zdrav razvoj evropske politike itak moral prej ali slej izzvati.

Iz vseh teh sklepanj diplomatskih pogodb so ruski diplomati lahko naposled izvajali tole sodbo: priznavajo politično ravnesje SSSR, kakršno je ustvarila revolucija l. 1917., ne priznavajo pa ideološke upravičenosti prodornosti sovjetskega političnega sistema. Ker je bil v teh razmerah vsak kompromis nemogoč, so nasprotja le še huje izstopila ter se slednjič izcimila v enotno nasprotje zapadnoevropskega proti sovjetskemu bloku. Oba bloka moreta prej ali slej računati z dokončnim spopadom, ker je mirno sožitje med njima nemogoče. In čimbolj je zapadnoevropska demokracija zadnja leta tonila v oblike fašizma in srednjeevropskega zmaličenega liberalnega in klerikalnega absolutizma, toliko bolj je rasla važnost sovjetskega sistema kot novega zametka mednarodne ustave.

Sovjetska diplomacija pa ne more računati s tem, da bi v spopadu z angleško demokracijo žela na svetovni pozornici oni uspeh, ki bi ga bilo teoretsko izvojevati. Problem revolucionarnih angleških kolonij bistvu sovjetske organizacije ni zelo blizu; mnogo bolj bi mogla koristiti ruskemu računu rešitev problemov srednje

Evrope v revolucionarnem smislu. Zato je sovjetska diplomacija nujno potrebovala spora, ki bi vzročnost prvenstvenosti sovjetskega političnega sistema rešil predvsem na ideološkem polju. V tem obsegu ideološkega razvoja pa ni ostajalo drugega ko to, da se izzove konflikt, ki bi mogel zadeti najmočnejšo ideološko ustanovo Evrope, ki je še zmeraj rimska Cerkev. Cerkev pa kot taka ni politična ustanova, zato že iz tega razloga kompromis med obema pogodbama ne more biti zgolj politične narave. Propaganda, bodisi brezbožniška, socialna in kulturna mora biti taka, da bo najmočnejšo propagandno ustanovo v svetu privedla do spoznanja, da iz Kremlja veje nov program družbenega reda, ki ga tudi Cerkev v njegovih političnih zametkih ne more obsoditi. Tista ustanova, ki je že tolikim ostalim revolucionarnim sistemom priznala, da so tudi oni končno od Boga hoteni, naj tudi sovetizmu prizna to ideološko oznako upravičenosti. Po tolikih drugih naj tudi Vatikan pride do prepričanja, da je stvarna ustaljenost sovjetskega režima izvršeno dejstvo. V moralni afirmaciji izbranih političnih sistemov pa je Cerkev naknadno zmeraj sodelovala po znanem načelu: „Vsaka oblast je od Boga!“

II.

Razvoj evropske diplomacije v zadnjih mesecih je mogel le še ojačiti to naziranje. Ti meseci so bili bogati z radikalnimi mednarodnimi potezami. V srednji Evropi je prišlo do pakta Male antante, ki je gotovo ojačil „status quo“ v srednji Evropi. Ženevsko Zvezo narodov je nadomestil „pakt četvorice“ in Hitlerjev nastop v Nemčiji je celo Vatikan imel za tako nenevaren evropskemu miru, da je naglo sklenil z njim konkordat in mu s tem dal vso ono moralno oporo, ki si jo je mogel le želei. Sklenjen je bil konkordat z Avstrijo, še prej z Romunijo in trenutno se vrše tudi nagla pogajanja za konkordat z Jugoslavijo. Tako Vatikan danes odlično sodeluje pri ustaljenju obstoječih oblik v sodobni Evropi in ne vidi v tem, da bi morala biti ta ali ona država več ali manj klerikalna, malo manj liberalna in socialistična, prav nobene vsebine več. Danes Vatikan ne računa več s katoliškimi političnimi strankami ter je njihovim voditeljem celo odsvetoval, da bi v preživetih političnih grupacijah iskali še kako bodočnost. Tako so danes klerikalizem, liberalizem in socializem — v smislu socialne demokracije — le še izrazi zastarele politične fevdalne miselnosti, ki mora danes v novi evropski politiki pri snovanju nove politične ideologije prav tako zatoniti, kakor je nekoč moralo zatoniti plemsko fevdalstvo.

Vatikanska diplomacija je morala iskati novo ravnino, na kateri bi mogla obračunati s sumljivimi moskovskimi novotarijami in radikalno pomagati zbežanemu človeštvu, ki se je vkljub stalnemu ojačanju „status quo-ja“ vedno bolj pogrezalo v socialno, kulturno in duhovno stisko. Borba med imperializmom, kapitalizmom, liberalizmom in klerikalizmom je dobivala čisto nove oblike. Predvsem je iz politike novih voditeljev v Evropi izginila vsa konservativna in radikalna dinamičnost teh polpreteklih političnih programov. V silni paniki so si voditelji novih pokretov ustvarili programe, ki so zahtevali od pristašev popolno predanost novemu, enotnemu, konservativnemu, uniformiranemu političnemu izživljanju, ki ni dopuščalo razlikovanja med kapitalističnim, liberalnim in klerikalnim političnim programom. Cerkev je zmeraj izjavljala, da je predvsem konservativni element v življenju človeštva. Samo da se ji je ta vsiljena uniformiranost zezdela zdaj pa zdaj preveč enostavna, da bi v reševanju političnih problemov mogla biti dovolj plodna.

Zato je vatikanska diplomacija z vidno zaskrbljenostjo opazovala ta razvoj evropske politike. Saj so vendarle vsi poskusi reševanja evropske demokracije

slednjič vendarle izvirali iz političnih činiteljev, ki so več ali manj priznavali krščanske temelje svojih rešilnih poskusov. Vsi ti poskusi pa so stremeli za tem, da izvedejo osredotočenje konservativnih sil v Evropi, ki še verujejo v to, da je možna rešitev samo v poti nazaj, pogled naprej pa kaže le obup in zmešnjavo. Ta „uniformiranost“ je šla tako daleč, da je kar čez noč odpravila stare prepade med bivšimi svetovnonazornimi nasprotniki, in organizacija konservativizma se je brez težave izvršila na znotraj z zakonom, na torišču mednarodne politike pa na ravnini romantične, vse človeštvo objemajoče ljubezni. „Pakt četvorice“ pomeni hrbtnico tega konservativnega sistema v Evropi.

Počasi, a s sodelovanjem vatikanske diplomacije se v svetu oblikuje nov enotni konservativni politični red, pri katerem more tudi Cekev sodelovati s svojimi edinicami katoliške akcije; znamenita socialna enciklika „Quadragesimo anno“ pa naj bi postala osnovni zakonik novega konservativnega političnega reda v Evropi in v svetu.

Tako je ustvarjena nova ravnina, na kateri more vatikanska diplomacija evropski diplomaciji le pomagati. Slabosti tega načrta pa obstojajo predvsem v sledečem: če se je izvedla „uniformiranost“ v konservativnem taboru, potem se je izvršila „uniformiranost“ tudi v onem taboru, ki se s politiko evropskega konservativizma ne strinja; dočim konservativni tabor za zdravo rešitev mednarodnih problemov ne prinaša nobenih načrtov razen katastrofalnih, prinaša nasprotni tabor v obravnavanje preoblikovanja srednje in zapadne Evrope več občečloveških elementov, ki so bližji individualni politični neposrednosti, ker so pristnejši in vitalnejši; če se vrši organizacija fronte na konservativni strani ne glede na polpreteklo svetovnonazorno primarnost, potem prihaja v nasprotnem taboru vera v zmago novega družbenega reda do onih stopenj, ki se ponekod izražajo z religioznimi pojavi.

III.

Vsaka revolucija zmeraj deluje kot mogočna pesem, ki oznanja često nova pota političnega prerodenja. Rušijo se stavbe starih političnih programov, v oblikovanje novega mednarodnega sožitja pa se počasi, a često vendarle zmagovito vnašajo nove sestavine. Cerkev je v tej borbi zmiraj postopala silno previdno. Obsodila je navadno skoraj da vse one katoliške politične ideologe, ki v tej novi politični romantiki niso znali vzdržati koraka z resnostjo katoliške discipline in v politiki niso priznali prvenstva razumu, to je logosu, in počakali z zakladi čuvstvanja, ki je območje etosa. Neusmiljeno je pred sto leti obsodila Lamennais-ja in Lacordaire-ja, ko sta se s privedom srečnejše katoliške Evrope preveč zagrizla v ideje francoske revolucije. — Pod Leonom XIII. pa je Cerkev sama izzvala prosluli nastop kardinala Lavigerie-ja, ki je dobil od Vatikana nalog, naj se pokloni revolucionarnim osnovam tretje republike, a to zopet samo v toliko, kolikor se je njej sami zdelo primerno, ker je nato v prvem desetletju našega stoletja zopet obsodila pokret francoskega „Sillona“, ki ga je vodil Marc Sagnier. Pismarji konservativizma in liriki radikalizma so v razvoju Cerkve samo toliko upravičeni, kolikor so katoliški. Zato je možno reči, da je v boju dnevnega življenja logika vatikanske politične doktrine nad etičnim izživljanjem katoliške politične mistike, dasi v doktrini Cerkve to nasprotje nikjer ne obstoja. Samo s tega stališča je zato mogoče pravilno razumeti ravnanje, ki vatikanski diplomaciji omogoča, da lahko dela z roko v roki z ostalo svetovno diplomacijo; Cerkev revolucionarno obliko nove države prizna šele takrat, ko se je revolucionarna oblast dejansko ustalila. Vatikanska diplomacija pa je od svetovne diplomacije še za eno sestavino bogatejša,

ker od vseh katoliških državljanov revolucionarne države zahteva, da potem, ko je Cerkev priznala njeno vladavino, tudi sami odkritosrčno sodelujejo za moralno konsolidacijo te vladavine.

S tem se vatikanska diplomacija spušča v isto politično herezijo, v kateri se danes izživlja vsa evropska konservativna diplomacija. V evropski politiki zadnjih let je namreč ravno Ženevska Zveza narodov pomenila višek evropske politične staritelnosti; Zveza narodov je bila pravzaprav edina logična pot, po kateri bi se ideologija evropskega konservativizma mogla mirno razvijati. Vatikanska diplomacija pa je imela Zvezo narodov vse preveč za zaključek onega političnega razvoja, ki že iz prvih stoletij pa vse do danes nosi vse preveč znake sproščenega svobodnjaškega lajicizma, razvoj, ki je zaradi podčrtane nacionalne primarnosti Husovega in Lutrovega razkola uničil sanje o univerzalni katoliški monarhiji in sedanjemu ženevsko ustanovo postavil vse preveč na temelje anglosaškega političnega pietizma. Borba med katoliško discipliniranostjo, ki si je želela oblike meddržavne zveze, in med lajično sproščenostjo, ki si je iz osnov Rousseaujevega romantizma hotela izoblikovati svoj tip meddržavne zveze, je pokopala ženevsko ustanovo Zveze narodov; in zaključek evropskega idealizma iz tragedije l. 1918. se danes tako na katoliški kakor tudi na nekatoliški strani proglašajo kot neuspela farsa, ki je pokopala že pred sto leti sveto alijanso in danes ruši ženevsko Zvezo narodov.

Danes je organizacija evropskega konservativizma že zaključena. Stiska in nezmožnost bivših klerikalnih, liberalnih in socialističnih političnih strank je bila tolika, da ni bilo več mogoče pošiljati v borbo z novimi tokovi evropske politike voditeljev, ki bi mogli biti toliko svesti si svoje politične avtodikcije, da bi poleg sebe dopuščali še one večne prvine političnega ustvarjanja, kakršne so svoboda tiska, besede in zakonite borbe za nove politične oblike človeške družbe. — Tudi vatikanska diplomacija je prišla do zaključka, da so danes stranke političnega katolicizma, liberalnega univerzalizma in socialističnega mesijanizma prelite v eno in isto fronto, da si danes stojita pravzaprav nasproti le dva tabora, evropski konservativni in sovjetski kolektivni.

Sestavine konservativnega in sovjetskega bloka so na zunaj lahko iste. Bistvo političnega imperializma je lahko na obeh straneh isto. Sestavine stvarne politike so si lahko zato skorajda v ravnotežju in zato spor v realni politiki med obema blokoma ni tako nujen. Pač pa se ideološki konflikt v organizaciji obeh blokov zmeraj bolj zaostruje; v tem boju je razumska imperativnost samoohrane propalega konservativizma idejno šibkejša od čuvstvene etične dinamičnosti sovjetskega bloka. Saj so že zadnji pakti sovjetske diplomacije pokazali, kolikšna je danes njena moč; zadnji uspehi sovjetske diplomacije so enakovredni vojaški zmagi francoske revolucije pri Valmyju l. 1791. in diplomatskemu prodoru francoske revolucije l. 1795. z Barthelemyjevimi pogodbami s Prusijo in Španijo.

Pogajanja vatikanske diplomacije z moskovsko bodo imela dvojne posledice: položaj obeh pogodbenikov se bo ojačil in iz te okrepitve bosta utegnili oba pogodbenika kovati svoj kapital. Konservativni blok bo manevriral s tistimi vrednotami katoliškega dogmatizma, ki bodo odgovarjale potrebam njegove politične udarnosti, dočim bo sovjetski kolektivistični blok skušal še krepkeje podčrtati religiozno utemeljenost svojega socialnega in etičnega vzgona za občečloveško pravičnost. To politično snovanje na obeh straneh pa je v toliko nevarno, ker računajo, da bo ustvarilo nov krvotok politične osmoze, ki naj bi problematičnosti sodobnosti odkrhala njen načelni politični značaj. Konservativni blok naj bi priznal sovjetskemu,

da se je materielno ustalil; zato mu hoče pomagati z vsemi svojimi duhovnimi zakladi še k moralni ustalitvi; sovjetski blok pa se mu bo zahvalil s tem, da bo govorjenje o religioznih osnovah revolucije zamenjal s „šlagerji“ o ravnotežju v Pacifiku in lovu za Rooseveltovimi milijardami.

Vatikanska diplomacija seveda računa s tem, da se bodo najbrž kmalu ponovili poskusi novih Lamennais-jev, Lacordaire-jev in Sagnier-jev. A ker odločilno sodeluje pri reorganizaciji Evrope, more vsekakor računati, da se takim zanesenjaškim prerokom ne bo posrečilo razbijati evropske konservativne fronte, kakor bi njej ne bilo po godu. Če pa bo v doglednem času prodornost v nasprotnem taboru dovolj krepka in življenjska, tedaj bo nastopil nov kardinal Lavigerie in podčrtal udarnost na tisti plati, kjer bi je mogoče bilo premalo. V realni politiki so zastopniki vatikanske diplomacije prav taki delavci kot vsi ostali politični rokodelci in le kot take jih je treba opazovati. Vatikanska diplomacija naravnega sodobnega idejnega razvoja ne bo zavrla, kakor ga ne bo mogla zavreti in po svoje uniformirati ne konservativna in ne sovjetska ortodoksnost.

R u d a J u r č e c

Iz tujih literatur

Autarkija, hitlerjevski program v gospodarstvu: (Ob knjigi: Ferdinand Fried: Autarkie, Eugen Diedderichs Verlag in Jena, 1932).

F. Fried je znani teoretični utemeljitelj novega narodno-socialističnega kurza nemške gospodarske politike. Po knjigi „Ende des Kapitalismus“, v kateri podaja nekako splošne razglede časa, je izšla še „Autarkija“, zanimiv poskus, izoblikovati neke bolj ali manj nacionalno-politične tendence v zaključen gospodarski sistem.

Fried jemlje za izhodišče trditev, da se je v svetu danes izvršil, odnosno se še vrši važen premik dogajanja od mednarodno-ekonomskega na izrazito nacionalni in nacistični princip. Zato se nujno in po njegovi sodbi odrešeniško javlja nov način medsebojne gospodarske ureditve, autarkija, red oddeljenih, druga od druge strogo ločenih, vase zaprtih državnih edinic. Autarkija, to je seveda že stara beseda, sprva čisto političen pojem, in pomeni v današnjem prizvoku: samostojna oskrba, samoopredeljenje, samopomoč, samozadostitev ali podobno. Kot praksa je autarkija svojstvena najprimitivnejšim ljudstvom, dokler ne pridejo v dotiko s splošnim svetovnim gospodarstvom. Na sedanji stopnji razvoja se je autarkija zopet pojavila, in sicer kot reakcija na stari, na mednarodnem principu sloneči trgovinski sistem, kot nekakšen izhod iz njegove krize. Po Friedu pa je sodobna autarkija še mnogo več: zavestna, hotena manifestacija novega nacionalnega čuvstva, nova oblika gospodarske, socialne in politične ureditve. Torej ne samo bežna, prehodna politična mera iz nujnosti, marveč trajna oddvojitev od dosedanjega, na široki mednarodni trgovini zasnovanega principa. Ne obratno-smeren poskus kot eden izmed reševalnih postopkov, marveč nov, od dosedanjega svetovnega gospodarstva boljši, dovršenejši sistem. Vendar pa nam Fried autarkije ne predstavi kot nasprotje njene predhodnice t. j. svetovne trgovine, prav tako kakor tudi načrtno gospodarstvo ni nasprotje svobodnega tržnega gospodarstva; obe ti novi obliki sta namreč po Friedu edino logično, organsko nadaljevanje prejšnjih. Načrtno gospodarstvo, pravi Fried, pomeni „organizacijo“ svobodnega gospodarstva, autarkija „organiziranje“ svobodne trgovine. Konkretno